

ASA

ASBÜ Sosyal Arařtırmalar
Dergisi

ASBU Journal of Social Research

[Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 1,
Yaz/Summer 2024]

Yedi Ulu Ozan'dan Nesîmî ve Şiirlerindeki İsim Tamlamaları Üzerine Bir İnceleme

*A Study on Nesîmî from the Seven Great Poets and the Noun
Phrases in his Poems*

CAN CÜNEYT ŞAHİN

Doktora Öğrencisi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi
cancuneytsahin1@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4979-0878>

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 06.03.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 25.06.2024

Yayım Tarihi/Published: 30.06.2024

Atıf/Citation

Şahin, C. C. (2024). Yedi Ulu Ozan'dan Nesîmî ve Şiirlerindeki İsim
Tamlamaları Üzerine Bir İnceleme. *ASA Dergisi*, 2(1), 77-96.

Şahin, C. C. (2024). A Study on Nesîmî from the Seven Great Poets and the Noun
Phrases in his Poems. *ASA Journal*, 2(1), 77-96.

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Divan edebiyatının Azerbaycan Türkçesi sahasındaki en etkili şairlerinden olan Nesîmî, gerek şiirleriyle gerekse düşünce dünyasının yaşadığı devre aykırı yapısıyla toplumun dikkatini çekmiş bir sanatçıdır. Alevi kültürünün etkisiyle yetişen şair, Hurufiliğin kurucusu kabul edilen Fazlullah Hurufî'nin destekçisi ve damadıdır. Seyyid Nesîmî'nin Fazlullah Hurufî ile yakınlığı, sanatçının dünyevi ve manevi hayatında köklü değişikliklere zemin hazırlamıştır. Hurufilik mezhebinde yer alan Allah'ı somutlaştırma, bir bedene büründürme anlayışı, Nesîmî tarafından benimsenmiş ve sanatçının düşünceleriyle desteklenerek yayılmıştır. Türkçe ve Farsça olmak üzere iki farklı divana sahip olan şairin şiirlerinde Hurufilik mezhebinin etkisi açıkça görülmektedir. Söz konusu mezhebin sözcüsü olması sebebiyle Nesîmî, dönemin din ve devlet adamları tarafından baskı altına alınmıştır. Kendince doğru bildiği yoldan dönmeyen ve doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen şair, görüşleri sebebiyle Halep'te derisi yüzülerek idam edilmiştir. Bu çalışmada Nesîmî'nin hayatı hakkında bilgiler verilir şiirlerinin bir kısmında yer alan isim tamlamaları tespit edilecektir. Böylelikle şairin edebî birikiminin yanı sıra isim tamlamaları bakımından dilsel zenginliği de ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nesîmî, Alevilik, Hurufilik, isim tamlamaları

Abstract

Nesîmî, one of the most influential poets of Divan literature in the field of Azerbaijani Turkish, is an artist who has attracted the attention of the society both with his poems and with his anti-period structure in the world of thought. The poet, who grew up under the influence of Alevi culture, is the supporter and son-in-law of Fazlullah Hurufî, who is considered the founder of Hurufism. Seyyid Nesîmî's closeness with Fazlullah Hurufî paved the way for radical changes in both his secular and spiritual life. The concept of concretizing God and putting him into a body, which is in the Hurufism sect, was adopted by Nesîmî and spread through the support of his ideas. The influence of the Hurufism sect is clearly seen in the poems of the poet, who has two different divans, Turkish and Persian. Because he was the spokesman of the sect in question, Nesîmî was put under pressure by the clergy and statesmen of the period. The poet, who did not turn away from the path he thought was right and did not hesitate to say what he thought was right, was skinned and executed in Aleppo because of his views. In this study, information about Nesîmî's life will be given and the noun phrases in some of his poems will be determined. In this way, in addition to the poet's literary knowledge, his linguistic richness in terms of noun phrases will be revealed.

Keywords: Nesîmî, Alevism, Hurufism, noun phrases

Giriş

Seyyid Nesîmî; yaşadığı dönemden günümüze kadar eserleri, hayata bakış açısı, İslamiyet’i yorumlayış tarzı ve hatta vefatıyla bile toplumların dikkatini çekmiş bir sanatçıdır. Türkçeyi sade bir üslupla kullanması, eserlerinin birçok kişiye ulaşmasına olanak sağlamıştır. Hurufilik mezhebini benimsemesiyle birlikte eserlerinde bu anlayışın esaslarına çokça yer veren sanatçı, harflere anlamlar yükleme ve Allah’ı somutlaştırma anlayışı sebebiyle döneminin din ve devlet adamları tarafından sert bir biçimde eleştirilmiştir. Kendisine yapılan tenkitlere aldırış etmeden doğru bildiği yolda yürüyen Nesîmî, bu tavrı yüzünden zarar görmemek için sabit bir yerde bulunmamış ve göçebe olarak yaşamını sürdürmüştür. Şiirlerinde dile getirmekten çekinmediği Hurufilik temelli İslam yorumlamaları sebebiyle de Halep’te derisi yüzülerek idam edilmiştir. Bu makalede bahsi geçen şair Seyyid Nesîmî’nin hayatı, eserleri ve mensubu olduğu Hurufilik anlayışı hakkında bilgiler verilecektir. Bununla birlikte tarafımızca seçilen mısralarındaki isim tamlamaları tespit edilecek ve böylelikle sanatçının şiirleri isim tamlamaları bakımından, dil bilimsel açıdan incelenmiş olacaktır.

1. Nesîmî’nin Hayatı

Divan edebiyatında Azerbaycan Türkçesi denildiğinde akla gelen ilk isimlerden biri Nesîmî’dir. Nesîmî ya da Seyyid Nesîmî olarak bilinen şairin asıl isminin Ali, Ömer ya da İmâdüddîn olduğu düşünülmektedir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte kaynaklarda genel olarak doğumu için 1360-1369, ölümü için 1404-1433 yılları aktarılmaktadır (Olgun, 1970, s. 53). Edebiyat tarihi kitaplarında Nesîmî’nin doğum yeriyle ilgili bilgiler de çeşitlilik göstermektedir. XVI. yüzyılda yaşamış tezkire sanatçısı Latîfî, Nesîmî’nin Bağdat yakınlarında bulunan Nesim kasabasında doğduğunu belirtmiştir. Latîfî, bu bilgiyi şairin mahlasıyla kasabanın adının aynı olmasından hareket ederek vermiştir. Ancak Nesîmî’nin farklı olarak *Hâşimî* ve *Seyyid* mahlaslarını da kullanmış olması bu iddianın gerçekliğiyle ilgili şüphe oluşturmaktadır. İranlı edebiyat tarihçisi, şair ve devlet adamı Rıza Kulı Han Hidayet, *Riyazü’l Arifin* adlı tezkiresinde Nesîmî’nin Şiraz’da doğduğunu söyler. Azerbaycan edebiyat tarihi kitaplarında Nesîmî’nin Şamahı şehrinde doğduğu bildirilir. Şamahı’nın XVIII-XIX. yüzyıllarda Azerbaycan topraklarında hüküm sürmüş Şirvan Hanlığı’nın başkenti olması ve Nesîmî’nin *Şirvani* mahlasını da kullanması sebebiyle bu iddianın gerçeğe daha yakın olduğu söylenebilir. Şirvan’ın günümüzde Azerbaycan’a bağlı bir şehir olması ve Nesîmî’nin Türkçe divanında kullandığı Azerbaycan Türkçesine uygun dil özellikleri bu iddiayı doğrular niteliktedir. Şairin kendi eserindeki “Ey

Nesîmî mademki Allah: “Benim arzım geniştir.” demiş. O hâlde Bakü şehrini terk et. Çünkü burası senin yerin değildir.” ifadelerinden de hareketle Azerbaycan Bakü’de yaşadığı açıktır. Bu durum da Nesîmî’nin Azerbaycan topraklarında doğmuş olma ihtimalini desteklemektedir (Karabey, 2010, s. 67-68).

Türkçe divanındaki şiirlerini sade bir dille yazması sebebiyle Nesîmî, edebiyat tarihçileri tarafından “divan şiirinin Yunus Emre’si” olarak tabir edilmiştir. Anlaşılır bir dil tercih etmesi onun geniş kitleler tarafından tanınmasına ve sevilmesine olanak sağlamıştır (Kayaokay, 2017, s. 194).

Şairin hayatında dönüm noktası olarak değerlendirebileceğimiz gelişme Hurufilik mezhebine dâhil olmasıdır. Hurufiliğin kurucusu Fazlullah Hurufî’dir. Bu mezhep, şeriatla ters düşen kurallar barındırır. Harfleri temel alan bir anlayışa sahiptir. Hurufiliğe göre Allah, söz şeklinde tecelli eder. Söz, harflerin bir araya gelmiş hâlidir. Yani sözü oluşturan, bir kalıba sokan harflerdir. İnsanın görünüşü ve sözleri tüm harfleri barındırır. Böylece Allah, insan suretinde tecelli eder. Hurufilere göre Allah, yeryüzünde Fazlullah görünümünde kendisini gösterir (Aksu, 1998, s. 408-409). Nesîmî, Fazlullah’ı tanıdıktan sonra onun yardımcısı ve damadı olmuştur. Hurufiliğin ilkelerini öğrenmiş ve bu anlayışa gönül vermiştir. Fazlullah tarafından kendisine halifelik verilen şair, üstadı sağ iken onun görüşlerinin en büyük temsilcisi olmuş ve onun öldürülmesinden sonra gizlenme gereği bile duymadan faaliyetlerini artırmıştır. Anadolu, Irak ve Suriye’yi dolaşarak müritler toplamış hatta Anadolu beylerinden bazılarını etkisi altına almıştır. Bu çalışmaları neticesinde kendisi gibi Hurufiliği yayacak kişiler yetiştirmiştir (Özmen, 1998, s. 254).

Nesîmî’nin adı ve şiirleri zamanla geniş kitlelere ulaşmıştır. Yazdıklarının bazı meclislerde okunduğuna dair bir şüphe yoktur. Kendi yazmış olduğu gazellerden birinde bu durumla ilgili olarak “Nesîmî’nin şiirinin okunduğu mecliste ruh bağışlayan kokusundan her nefes can bulur.” ifadesini kullanmıştır. Seyyid Nesîmî Hurufiliği yayan ve güçlendiren çalışmaları sebebiyle Halep’te derisi yüzülerek idam edilmiştir. Onun ölümü halk arasında çok ses getirmiştir. Bu durum sebebiyle Doğu Anadolu ve Azerbaycan’da şaire yönelik menkıbeler oluşturulmuştur (Banarlı, 1983, s. 374). Nesîmî’nin ölümü üzerine çeşitli anlatılar bulunmaktadır. Bunlardan birine göre Nesîmî’nin ölümü için fetva veren kadı, şaire yönelik “Bu öyle bir kâfirdir ki onun pis kanından bir damla bir kimsenin uzuvlarından birine sıçrasa o uzvun kesilmesi vaciptir.” ifadesini kullanmıştır. Seyyid Nesîmî’nin idamı sırasında orada bulunan kadının parmağına kan sıçrar. Bu durumu gören çevredeki insanlar ona sözlerini

hatırlattığında kadı inkârcı olur ve uzvun kesilmesiyle ilgili sözlerini örnek olarak söylediğini belirtir. Bunun üzerine Nesîmî “Zahidin yek barmağın kessen döner Hakk’tan geçer / Gör bu miskin aşıkı ser-pa soyarlar ağlamaz.” mısralarını dillendirerek hükmü veren kadının Müslümanlık bilincinden uzak olduğunu belirtir. Başka bir rivayette ise Nesîmî’nin derisinin yüzüldüğü esnada yüzünün sarardığı ve ona karşı olanların bu durumu korkaklık olarak değerlendirdikleri aktarılır. Bu durum karşısında şair onlara “Ben sevgi göğünün güneşinin kendisiyim. Aşk matla’ndan doğmuştum. Şimdi güneşin batma zamanıdır. Güneş batma vaktinde sararır. Bu sebeple bu hâle geldim.” diyerek cevap verir (Karabey, 2010, s. 72). Divan edebiyatının en güçlü şairlerinden olan Nesîmî’nin hazin sonunu getiren en temel sebep şairin Hurufilik inancına bağlı olmasıdır. Aktarılanların daha rahat anlaşılması için Hurufilik hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

2. Hurufilik

Hurufilik, harfler ve sayıları kutsal olarak değerlendiren ve bunlara sembolik anlamlar yükleyen bir inanca dayanır. Bu anlayışta geçmişten günümüze doğada varlığı kabul edilmiş gizli varlıklar, harf ve sayılarla ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu durum sihir ve tılsım gibi kavramlara dayanan haruf ilmini ortaya çıkarmıştır. Hurufilik mezhebini sistemli hâle getiren kişi Fazlullah Hurufî’dir. Söz konusu mezhebin ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmese de milattan önce IV-III. yüzyıllarda Orta Doğu kökenli dinlerde doğduğu söylenebilir. Sayı ve harflerin gizemli olduğunu kabul eden Hurufilik inancı, İslam temelli gruplar arasında ilgi görmüştür. Kendi dönemlerinin âlimlerinden kabul edilen İbn Haldun ve Kâtip Çelebi gibi isimler dahi bu anlayışın etkisinde kalmıştır. Timur, hükümdarlık yıllarında ilmî ve İslami yönü ağır basanlara hoşgörü ile yaklaşmış ve onları desteklemiştir. Timur’un bu anlayışından faydalanan Fazlullah, rüya yoluyla kendisine bazı sırların bildirildiğini ve gerçeğe ulaştığını belirterek Hurufiliğin zamanla yayılmasını sağlamıştır. Hurufilikte evrenin yorumlanması, temele insanın alınmasıyla yapılmaktadır. Bütün varlıklar insanın yüzünde bulunduğu düşünülen yedişer hatlı görünüşle açıklanır. Tüm dinî yargılar, Arapçadaki yirmi sekiz ve Farsçadaki dört harften hareketle bu sayılara uygulanarak insan yüzünde temsil edilir. Bu inanca göre ölümden sonraki hayat yani ahiretin varlığı tartışmalıdır. Kaynaklara göre Hurufiler genel olarak ahiret kavramı ve İslami sorumlulukların çoğunu reddederler. XIV. yüzyılın ikinci yarısında bu temelde şekillenen yorumlarıyla taraftar sayısını artıran Fazlullah Hurufî, dönemin din bilginleri tarafından İslam’a aykırı tavır takınması gerekçesiyle Timur’a şikâyet edilmiştir. Hükümdar tarafından çalışmaları izlenen Fazlullah, Timur’un oğlu Miran Şah tarafından yakalanıp Azerbaycan’da bulunan Alıncak Kalesi’nde hapsedilmiştir. Burada

gerçekleşen yargılama neticesinde idam edilmiştir. Fazlullah'ın ölümü, yetiştirdiği müritlerin Hurufiliği yaymasına engel olmamıştır. Fazlullah'ı üstat olarak kabul eden müritler ve şairler sonraki zamanlarda bu mezhebi halk arasında etkili hâle getirmişlerdir. Öyle ki Hurufilik bazı âlim, şair, sanatçı ve devlet adamları tarafından benimsenmiştir. Hükümdarları dahi etkileyecek güce ulaşan Hurufiler kendilerini “dervişân-ı helâl hor” ve “râst-gûy” (helal yiyen ve doğru söyleyenin dervişleri) olarak tanıtmış ve *seyyid*, *hâce*, *derviş* ve *emîr* gibi ünvanları kullanmışlardır (Aksu, 1998, s. 408-409).

3. Nesîmî'nin Eserleri

Nesîmî'nin Türkçe ve Farsça divanları bulunmaktadır. Bunların yanı sıra sanatçı, Hurufilik ile ilgili olarak *Mukaddimetü'l-Hakâyık* isimli bir eser daha kaleme almıştır.

Türkçe divanına yönelik yapılan basımlarda Nesîmî'nin birkaç Farsça şiiri ile kendisine ait olmayan bazı Türkçe ve Farsça şiirler de bulunmaktadır. Sanatçının söz konusu divanının Bakü baskısı da vardır. Farsça kaleme alınan ve Edebiyat Tarihçisi Selman Mümtaz tarafından hazırlanan bu baskıda Nesîmî'nin hayatıyla ilgili 7 sayfalık bir ön söz kısmı yer almaktadır. Divanlarda şiirler genel olarak nazım şekillerine ve uyakların alfabetik sırasına göre hazırlanır. Buna karşın Selman Mümtaz'ın bu baskısında şiirler, ilk mısralarının ilk harfine göre sıralanmıştır. Bu durum divandaki Türkçe ve Farsça şiirlerin karmaşık olarak sunulmasına sebep olmuştur (Özmen, 1998, s. 259).

Nesîmî'nin Farsça divanının bir nüshası Leningrad'da yer alan Şarkiyat Enstitüsünde, diğeri ise Tiflis'te bulunan Gürcistan Yazma Eserler Enstitüsünde bulunmaktadır. Bu yazmaların ikisi de tam değildir. Leningrad nüshasının baş ve son kısımları eksiktir. Bu sebeple söz konusu nüshanın ne zaman istinsah edildiği bilinmemekle birlikte yazı ve kâğıt yapısından hareketle XVI. yüzyıldan önce yazıldığı söylenebilir. Tiflis nüshasının baş kısmı eksik ancak sonu tamdır. Bu nüsha, Derviş Muhammed bin Meddah Kanber Ali tarafından kaleme alınmıştır (Karabey, 2010, s. 75).

Mukaddimetü'l-Hakâyık adlı eserinde Nesîmî, Hurufilik ile ilgili temel konular hakkında bilgiler verir. Bu eser Hurufilik hakkında bilgiler veren ilk Türkçe mensur kaynaktır. Fazlullah Hurufî'nin Farsça olarak ifade ettiği Hurufilik ile ilgili görüşlerin İslamiyet'in temel esaslarıyla ilgili olanları, bu eserde Türkçeye aktarılmış ve kelimeyi şehadet, abdest, ezan, namaz, oruç, hac, Fatıha suresi gibi konularda açıklamalar yapılmıştır (Macit, 2024).

4. İsim Tamlamaları

Bir isme, iyelik eki almış başka bir ismin getirilmesiyle oluşan öbeklere isim tamlaması adı verilir. İsim tamlamaları, bir söz dizimi birliği olup tamlayan ve tamlanan olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurlar arasında ait olma ilişkisi bulunmaktadır. Bir isim tamlamasında genel olarak ilk sırada tamlayan, ikinci sırada tamlanan yer alır. Tamlayan, belirten durumunda olup yalın hâlde olabilir ya da ilgi eki (+In/+Un) alabilir. Tamlanan ise belirtilen durumundadır ve iyelik eki almalıdır. Kelime grubunda asıl anlam ikinci kelimedede yani tamlanandadır. Tamlayan, tamlananı belirtir ve sınırlandırır. İsim tamlaması çeşitleri bu eklerin varlığı ya da yokluğuna göre adlandırılmaktadır. İsim tamlamalarını belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve zincirleme isim tamlaması olmak üzere üç grupta inceleyebiliriz (Banguoğlu, 2015, s. 331-332).

4.1. Belirtili İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlaması; tamlayanın ilgi eki (+In/+Un) alarak belirli hâle geldiği, tamlananın iyelik eki aldığı ve belirtisiz isim tamlamalarına göre daha çok sınırlandırıldığı isim tamlamasıdır. Belirtili isim tamlamalarında tamlanan, belirli bir varlığa yönelik kullanılır. İlgi eki; tamlayanın belirli olduğu, bilindiği durumlarda kullanılır. Başka bir deyişle bu ek, tamlayanı belirli kılar. Belirtili isim tamlamaları, belirtisiz isim tamlamalarına göre daha özel bir anlam ifade eder. “Can’ın kalemi” örneğinde tamlayan görevindeki “Can” sözcüğü ilgi eki, tamlanan görevindeki “kalem” sözcüğü iyelik eki almıştır. Tamlanan durumundaki “kalem” sözcüğü tamlayanın aldığı ilgi eki sebebiyle genel kalem anlamından sıyrılarak bir şahsın kalemini karşılamış ve daha özel bir mana kazanmıştır (Coşar, 1993, s. 6).

4.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Belirtisiz isim tamlaması; tamlayanın ilgi eki (+In/+Un) almadığı, tamlananın iyelik eki aldığı isim tamlamasıdır. Bu isim tamlamasında tamlanan, belirtili isim tamlamasına göre daha genel bir anlam kazanmıştır. Tamlayan ilgi eki almadığı için, tamlananı belirli bir kavrama yönelik olmaktan çıkarıp ona bir türün geneline yönelik anlam kazandırmıştır. “Duvar saati” örneğinde tamlayan görevindeki “duvar” sözcüğü ilgi eki almamış, tamlanan görevindeki “saati” sözcüğü teklik üçüncü iyelik eki (+I/+U) almıştır. Tamlayanın ilgi eki almayışı, tamlanan durumundaki “saat” sözcüğünü belirli bir duvar ile sınırlandırmamış ve ona genel bir anlam kazandırmıştır (Coşar, 1993, s. 7).

4.3.Zincirleme İsim Tamlaması

Zincirleme isim tamlaması; tamlayanı, tamlananı ya da hem tamlayan hem tamlananı isim tamlaması biçiminde olan yani en az iki isim tamlamasının iç içe geçmiş olduğu isim tamlamasıdır. “Kır çiçeklerinin kokusu” örneğinde “kır çiçeklerinin” kelime grubu ilgi eki (+In/+Un) alarak tamlayan durumuna gelmiş ve belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşmuştur. “Kokusu” sözcüğü ise teklik üçüncü iyelik eki (+I/+U) almış ve tamlanan görevini üstlenmiştir (Korkmaz, 2010, s. 253). Zincirleme isim tamlamaları, en az üç ismin birbirine bağlanmasıyla oluşur. Bu tamlamalarda tamlayan ya da tamlanan kendi içinde bir başka kelime grubu niteliği taşır. Zincirleme isim tamlamalarının tamlayan ve tamlananları arasında başka sözcükler girebilir. Bu durum belirtili isim tamlamasının özelliğinden kaynaklanmaktadır. Zincirleme isim tamlamasında tamlayan veya tamlanan durumundaki sözcükler çokluk eki ve hâl eklerini alabilir. Sanatsal metinlerde -çoğunlukla şiirlerde-anlatıma ahenk kazandırmak amacıyla tamlayan ile tamlananın yerleri değiştirilebilir (Sawalha, 2023, s. 737).

4.4.İsim Tamlamalarının Genel Özellikleri

a. Bir belirtili isim tamlaması, başka bir belirtili isim tamlamasının tamlayanı olabilir: “Gecenin karanlığının etkisi” örneğinde “gecenin karanlığı” ve “karanlığının etkisi” söz grupları belirtili isim tamlamasıdır. “Gecenin karanlığı” isim tamlaması ilgi eki (+In/+Un) alarak tüm tamlamanın tamlayanı görevinde kullanılmıştır (Coşar, 1993, s. 8).

b. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasında başka sözcükler girebilir. Bu durum belirtisiz isim tamlamalarında mümkün değildir: “Geçmişin unutulmayan anıları” örneğinde “geçmişin anıları” söz grubu belirtili isim tamlamasıdır. Tamlayan görevindeki “geçmişin” sözcüğü ile tamlanan görevindeki “anıları” sözcüğü arasında sıfat-fiil görevindeki “unutulmayan” sözcüğü girmiştir (Coşar, 1993, s. 10).

c. İsim tamlamalarında bir tamlayan birden çok tamlananla; bir tamlanan birden çok tamlayanla bağ kurabilir: “Sanatçının hikâyeleri, romanları, tiyatroları” örneğinde “sanatçının” sözcüğü tamlayan; “hikâyeleri, romanları, tiyatroları” tamlanan görevinde kullanılmıştır. “Azmin, çalışmanın, sabrın karşılığı” örneğinde “azmin, çalışmanın, sabrın” sözcükleri tamlayan; “karşılığı” sözcüğü tamlanan görevinde kullanılmıştır (Coşar, 1993, s. 8).

d. İsim tamlamalarında normal sıralama tamlayan-tamlanan şeklindedir. Buna rağmen genellikle sanatsal metinlerde ahenk oluşturmak amacıyla tamlayan ile tamlananın yeri değiştirilebilir: “Gönlüne dokunur bu ses adamın.” cümlesinde “adamın gönlü” belirtili isim tamlamasında tamlayan durumundaki “adamın” sözcüğü ile tamlanan durumundaki “gönlü” sözcüğü yer değiştirmiştir (Coşar, 1993, s. 9).

e. İsim tamlamalarında anlam karışıklığı oluşturmamak şartıyla tamlayan ya da tamlanandan biri düşürülebilir: “Bu şarkı kimin?” sorusuna verilen “Buket’in.” cevabında tamlanan durumundaki “şarkısı” sözcüğü düşürülmüştür. “Ada’nın neyi kayıp?” sorusuna verilen “kalemi” cevabında tamlayan durumundaki “Ada’nın” sözcüğü düşürülmüştür (Coşar, 1993, s. 9).

f. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ya da tamlanan zamir de olabilir. “Ben” ve “biz” zamirlerinde ilgi eki (+In/+Un), “+im” şekline dönüşür: “Benim arabam” örneğinde tamlayan durumundaki “benim” sözcüğü teklik birinci kişi zamirinden oluşmuştur. Sözcüğe eklenen ilgi eki “+im” şekline dönüşmüştür. “İnsanların çoğu” örneğinde tamlanan durumundaki “çoğu” sözcüğü belgisiz zamir durumundadır (Demir, 2007, s. 33).

5. Nesîmî’nin Şiirlerinden Seçilmiş Mısralarda İsim Tamlamaları

Bu bölümde Seyyid Nesîmî’nin şiirlerinden seçilen mısralardaki isim tamlamaları tespit edilecektir. Söz konusu dizelerde bulunan isim tamlamaları, tamlama yapısı bölünmeden koyu harflerle belirtilecek ve ilgili dizenin altında sadece isim tamlamasını oluşturan sözcüklere yer verilerek bunların aldıkları tamlama ekleri koyu harflerle gösterilecektir. Böylece Alevi şiirinin önemli temsilcilerinden kabul edilen Nesîmî’nin şiirlerinde isim tamlamaları açısından dil bilimsel bir inceleme yapılacaktır. Çalışmayla birlikte sanatçının şiirlerindeki isim tamlaması zenginliği ortaya çıkarılacaktır.

Belirtili İsim Tamlamaları

1. “**Anuñ sözini** işitme iy yār” (Ayan, 2020, s. 155)

anun sözi

2. “Çalındı **kıyāmetün nefiri**” (Ayan, 2020, s. 155)

kıyāmetün nefiri

3. “**Haşrün günü** geldi uyğudan dur” (Ayan, 2020, s. 155)

haşrün günü

4. “Hem hâtem **anûn elinde** fermân” (Ayan, 2020, s. 155)

anun eli

5. “Neye dört oldu **şuyı ırmağun**” (Ayan, 2020, s. 157)

ırmağun suyu

6. “**Bunlarun aşlını** nedendür bil” (Ayan, 2020, s. 157)

bunlarun aslı

7. “Adı **anun evi** yıhılmış ola” (Ayan, 2020, s. 157)

anun evi

8. “Çün Nesîmî **maşşerün haşrinden** içdi Kevseri” (Ayan, 2020, s. 174)

maşşerün haşri

9. “Şol meyi kim güneş **anun camıdır**” (Ayan, 2020, s. 175)

anun camı

10. “Şol kim **anun şahına** oldu nüzül”. (Ayan, 2020, s. 175)

anun şahı

11. “**Saçlarun vaşfi** durur” (Ayan, 2020, s. 177)

saçların vaşfi

12. “Şabit oldu cümle eşyâda **gözün esrüklüğü**” (Ayan, 2020, s. 177)

gözün esrüklüğü

13. “Çün **cemalüdüdür senün**” (Ayan, 2020, s. 178)

senün cemalün

14. “Cim **cemalün nürıdır** kim toğdı maşrıkdan ‘ıyân” (Ayan, 2020, s. 178)

cemalün nürı

15. “**Dermend ‘aşıklarun derdine** oldu çoğ devâ” (Ayan, 2020, s. 178).

aşıklarun derdi

16. “Dâl delil oldu **dehanun remzini** kıldı ‘ıyân” (Ayan, 2020, s. 178)

dehanun remzi

17. “Sin sa‘âdet buldı her kim bildi **Hakkuñ remzini**” (Ayan, 2020, s. 179)

hakkun remzi

18. “**Dil-berüñ yolında** gör kim lütfâ irdi dâ’imâ” (Ayan, 2020, s. 179)

dil-berün yolu

19. “**Fikri** fâsiddür **anuç** kim ‘omrini kıldı hebâ” (Ayan, 2020, s. 179)

anun fikri

20. “**Cevrine** şabr u taħammül eylegil **müşriklerüñ**” (Ayan, 2020, s. 181)

müşriklerün cevri

21. “Gel ‘Ali Mūsā Rızā kimi **Hakkuñ emrini** tut” (Ayan, 2020, s. 181)

Hakun emri

22. “Hem Taķi kimi **vücudüñ mülkini** virâne kı1” (Ayan, 2020, s. 182)

vücudun mülki

23. ““Askeri kimi eger **nefsüñ çerisin** basasan” (Ayan, 2020, s. 182)

nefsün çerisi

24. “Ol kim **anuç haķķına** söyledüñ” (Ayan, 2020, s. 184)

anun hakkı

25. “Hem **anuç şanında** Haķdan nâzil oldı” (Ayan, 2020, s. 184)

anun şanı

26. “Kim ki işitdi **bu on iki imamün vaşfını**” (Ayan, 2020, s. 185)

imamun vasfı

27. “**Vücudüñ şehrini** gez gör göñül tırında cān geldi” (Ayan, 2020, s. 188)

vücudun şehri

28. “Gördi **Hakkuñ yüzini** geldi dilinden bu hitāb” (Ayan, 2020, s. 190)

Hakkun yüzü

29. “**La’lünüñ vaşfını** ger şerħ ider isem ser-be-ser” (Ayan, 2020, s. 191)

lalünün vasfı

30. “Şol sebebden ‘**aşıkun yaşı** kesi oldı şalib” (Ayan, 2020, s. 192)

aşikun yaşı

31. “**Zulmetün devrânı** geçdi zâhir oldı âfitâb” (Ayan, 2020, s. 193)

zulmetün devranı

32. “İy yanagun hasretinden cennetün kalbinde nâr” (Ayan, 2020, s. 193)

yanagun hasreti

cennetün kalbi

33. “Vey gözün sevdâlarından nergisün câmında hab” (Ayan, 2020, s. 193)

gözün sevdaları

nergisün camı

34. “Şüretün levhında yazılmış hurûfi bilmeyen” (Ayan, 2020, s. 193)

suretün levhı

35. “Dil-berün yolında iy sâlik ikilik perdedür” (Ayan, 2020, s. 193)

dil-berün yolu

36. “Zerrâk zâhidün içeli kanını süci” (Ayan, 2020, s. 195)

zahidün kanı

37. “Nesiminün gözi yârun gamından” (Ayan, 2020, s. 196)

Nesiminün gözi

yarun gamı

38. “Derdümün dermânına hiç kimse bulmaz çün ‘ilâc” (Ayan, 2020, s. 197)

derdümün dermanı

39. “‘**Âşıkun esrârını** Hakkı bilen ‘ârif bilür” (Ayan, 2020, s. 198)

aşikun esrarı

40. “İşka düşdüm yürüdüm şol mektebün kapusına” (Ayan, 2020, s. 200)

mektebün kapusı

41. “**Kirpügünün ohları**yla gör ki öldürdi şebâb” (Ayan, 2020, s. 200)

kirpügünün ohları

42. “Süretün envārına her zerresi şems ü kamer” (Ayan, 2020, s. 201)

suretün envarı

43. “Kāfirün deyri yıhıldı titredi Lāt ü Menāt” (Ayan, 2020, s. 201)

kafirün deyri

44. “Oldı anuñ kaçresinden bu ser ü destār mest” (Ayan, 2020, s. 207)

anun katresi

45. “Söz ile cāhilün dili ‘alim öjinde lāl olur” (Ayan, 2020, s. 209)

cahilün dili

46. “Gerçek hadıs imiş bu ki hūbuñ vefāsı yoñ” (Ayan, 2020, s. 223)

hubun vefası

47. “Kim sevdi hūbı kim didi hūbuñ cefāsı yoñ” (Ayan, 2020, s. 223)

hubun cefası

48. “İşkuñ belāsı yoñ diyüben ‘ışka düşme var” (Ayan, 2020, s. 223)

ışkun belası

49. “düşdi bu renc ü derde kim anuñ devāsı yoñ” (Ayan, 2020, s. 223)

anun devası

50. “Ömrün zevāli var u cihānuñ beķāsı yoñ” (Ayan, 2020, s. 224)

ömrün zevali

cihanun bekası

51. “Revā mı göñlümün şehrinde senden” (Ayan, 2020, s. 228)

gönlümün şehri

52. “Ādemün vechidür Allāhuñ kitābı uş kitāb” (Ayan, 2020, s. 230)

ademün vechi

Allahun kitabı

53. “Mü’minün ħalbidür iy şāhib-dil Allāhuñ evi” (Ayan, 2020, s. 231)

müminün kalbi

Allahun evi

54. “Çün bu sırrun tevhidî ‘âlemde pinhân gösterür” (Ayan, 2020, s. 233)

sırrun tevhidî

55. “Hüsünün mülkine düşmişdür Nesimî ey perî” (Ayan, 2020, s. 234)

hüsünün mülki

56. “Anberin zülfünde dâ'im ‘anber-efşân gizlüdür” (Ayan, 2020, s. 236)

anberin zülfü

57. “Şol sebebden dil-berün la'linde hayvân gizlüdür” (Ayan, 2020, s. 236)

dil-berün lali

58. “Şol sebebden kim senün derdünde dermân gizlüdür” (Ayan, 2020, s. 236)

senün derdün

59. “Fürkatün derdi meni toprağ iderse iy şabâ” (Ayan, 2020, s. 237)

fürkatün derdi

60. “İy dünyenün ganisi maña haķır bahma” (Ayan, 2020, s. 238)

dünyenün ganisi

61. “Cemâlün fitnessi tutdı cihâni” (Ayan, 2020, s. 741)

cemalun fitnessi

62. “Cānumuñ cānesinden iy habib” (Ayan, 2020, s. 908)

canumun canesi

63. “Işkuñ odına göñül pervānedür” (Ayan, 2020, s. 910)

ışkun odı

64. “Kaşlaruñ yāyı meni kurbān ider” (Ayan, 2020, s. 912)

kaşlarun yayı

65. “Māhumuñ yüzinden oldı perde dūr” (Ayan, 2020, s. 913)

mahumun yüzi

66. “İy **cemālün hüsni** hayrân kamer” (Ayan, 2020, s. 914)

cemalün hüsni

67. ““**Āşıkun adı** neden abdāl imiş” (Ayan, 2020, s. 915)

aşıkun adı

68. “**Dünyenün ehli**nden uşandı gönül” (Ayan, 2020, s. 919)

dünyenün ehli

69. “**Gözlerün sevdāsına** düşdi gönül” (Ayan, 2020, s. 919)

gözlerün sevdası

Belirtisiz İsim Tamlamaları

1. “İy **Hak ehli** yakın imiş bu haber” (Ayan, 2020, s. 157)

Hak ehli

2. ““**ışk elinden** ağı içdi ol Hasan hulk-ı rızā”. (Ayan, 2020, s. 174)

ışk eli

3. “Sî sevābı **Hak yolında** eylegil sen dā'imā” (Ayan, 2020, s. 178)

Hak yolu

4. “Şin şehid oldı şular kim **ışk yolunda** öldiler” (Ayan, 2020, s. 179)

ışk yolu

5. “Şol Muhammed Bākırı kim **Hak yolundan** dönmedi” (Ayan, 2020, s. 181)

Hak yolu

6. “Gözlerüm ağırdı **bu hasret yaşın** dökmegilen” (Ayan, 2020, s. 181)

hasret yaşı

7. “Gönül **Allāh evidür** çün tavāf itmek anı evlā” (Ayan, 2020, s. 188)

Allah evi

8. “**Gönül içinde** buldılar rumüz-ı sırr-ı” (Ayan, 2020, s. 188)

gönül içi

9. “Vücūduş şehrinin gez gör **gönül türında** cān geldi” (Ayan, 2020, s. 188)

gönül turı

10. “**Tevhîd içinde** nükte-i esrâr bulmuşam” (Ayan, 2020, s. 189)

tevhid içi

11. ““Älemde kim ki **fitne kapusını** bağladı” (Ayan, 2020, s. 195)

fitne kapusu

12. “Çün maña ‘ışk eyledi **kısmet gününde** Hâk naşib” (Ayan, 2020, s. 198)

kısmet günü

13. “Epssem ol niçün ki ‘**ışk âdâbını** bilmez edib” (Ayan, 2020, s. 198)

ışk adabı

14. “**Şeri‘at emrini** mürşid idin t̄arıkata gir” (Ayan, 2020, s. 203)

şeriat emri

15. “**Hâkîkat ehli** olursan görüne her ne ki var” (Ayan, 2020, s. 203)

hakikat ehli

16. “**Bu mü’min âyinesinden** görindi cümle şîfât” (Ayan, 2020, s. 203)

mümin ayinesi

17. “**Beğa ilinden** iriştün fenâda ‘ilm oħıduñ” (Ayan, 2020, s. 203)

beka ili

18. “**Şeri‘at emri** için vir Muħammede şalevât” (Ayan, 2020, s. 204)

şeriat emri

19. “Oldılar **Hâk meclisinde** şöyle bi-hüşyâr mest” (Ayan, 2020, s. 207)

Hak meclisi

20. “**Ğaflet uyhusından** olduğ çünkü biz bîdâr mest” (Ayan, 2020, s. 208)

gaflet uyhusı

21. “Söz ile cāhilün dili ‘**alim önünde** lâl olur” (Ayan, 2020, s. 209)

alim öni

22. “**Kendü vücūdında** çün buldı Nesimî seni” (Ayan, 2020, s. 212)

kendü vücudı

23. “Zād **zalālet mülkini** nūrıyla ma’mūr eyledi” (Ayan, 2020, s. 214)

zalalet mülki

24. “**Mahşer güninde** vaşluñdan özge gıdāsi yoñ” (Ayan, 2020, s. 225)

mahşer günü

25. “**İhrām güninde** egnüme ol giydüren donı” (Ayan, 2020, s. 225)

ihram günü

26. “Gözi körler görmedi yüzünñde **imān nūrını**”

iman nuru

27. “**Tārık içinde** rüşen görindi rāhum oldur” (Ayan, 2020, s. 238)

tarık içi

28. “**Ezel güninde** oñıdum yüzünñde uş” (Ayan, 2020, s. 245)

ezel günü

Zincirleme İsim Tamlamaları

1. “**Tūbî ağacınun** nedür **yemişi**” (Ayan, 2020, s. 157)

tubi ağacınun yemişi

2. “**Bu ma’rifet sözünñ** **sırrını** beyān idelüm” (Ayan, 2020, s. 204)

marifet sözünñ sırrı

3. Bugün **Nesimî sözünñ** **melāhatına** iren” (Ayan, 2020, s. 204)

Nesimi sözünñ melahatı

4. “**Şıfātun** **Hak kelāmı** zāhir oldı” (Ayan, 2020, s. 319)

şıfatun Hak kelamı

5. “**Dil-berün** **hüsni kitabı** yüzidür” (Ayan, 2020, s. 809)

dil-berün hüsni kitabı

Sonuç

Seyyid Nesîmî, Divan edebiyatında Azerbaycan Türkçesinin temsilcileri arasında yer almaktadır. Şiirlerinde kullandığı sade dili ile birçok kişiye ulaşan sanatçı, Hurufilik mezhebini benimseyerek İslamiyet'i farklı bakış açılarıyla yorumlamıştır. Hurufilikte yer alan Allah'ı somutlaştırma anlayışı sebebiyle yaşadığı dönemde eleştirilere ve baskılara maruz kalmış ancak doğru bildiğini söylemekten geri durmamıştır. Çağının din ve devlet adamlarından gördüğü baskılar sebebiyle göçebe bir hayat tarzını benimseyen sanatçı, Hurufilik temelli görüşleri sebebiyle Halep'te derisi yüzülerek idam edilmiştir.

Bir eserin dil bilimsel unsurlarının çeşitliliği ve sözcük hazinesi, o eserin yazarının dile hâkimiyeti ile ilgili bilgiler sunar. Sözcüklerin birbirleriyle olan ilişkileri, oluşturdukları söz öbekleri esere dil bilimsel ve yerine göre sanatsal bir zenginlik katar.

Bu çalışmada Seyyid Nesîmî'nin hayatı, eserleri ve ilkelerinden ilham aldığı Hurufilik mezhebi hakkında bilgiler verilmiştir. Buna ek olarak dil bilimsel anlamda isim tamlamaları, çeşitleriyle birlikte açıklanmıştır. Sanatçının şiirlerinden seçilmiş mısralarda isim tamlamaları tespit edilmiş ve bu terkiplerin çeşitleri belirtilmiştir. Sanatsal metinler içerisinde yer alan şiirlerde dil bilimsel bir inceleme yapılmıştır. Böylece sanat ve bilim kavramları, alanlar arası bir yaklaşımla sunulmuştur. İncelemeye alınan 100 mısradaki 75 adet belirtili isim tamlaması, 28 adet belirtisiz isim tamlaması ve 5 adet zincirleme isim tamlaması olmak üzere toplam 108 adet isim tamlaması saptanmıştır. Bu tespitler, Nesîmî'nin şiirlerinde isim tamlamalarının çeşitliliğini ve zenginliğini kanıtlar niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Aksu, H. (1998). “Hurûfilik”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 18. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 408-412.
- Ayan, H. (2020). *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. (1), Millî Eğitim Basımevi.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Coşar, A. M. (1993). *Türkçe İsim Tamlamalarının Tasnifi* (Tez No. 25539). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Demir, C. (2007). Türkiye Türkçesi Gramerlerinde İsim Tamlaması Sorunu ve Bir Tasnif Denemesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 7(1), 27-54.
- Karabey, T. (2010). Nesîmî'nin Hayatı ve Farsça Divanı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (7), 67-75.
- Kayaokay, İ. (2017). Klâsik Türk Şiirinde Bir Efsânevî Kahraman Olarak Seyyid Nesîmî. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (19), 193-216.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Macit, M. (2022, 3 Ağustos). *Mukaddimetü'l-Hakâyık (Nesîmî)*. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mukaddimetu-l-hakayik-nesimi>[Erişim Tarihi: 18.01.2024].
- Olgun, İ. (1970). Nesîmî Üzerine Notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, (18), 47-68.
- Özmen, İ. (1998). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sawalha, M. (2023). Ali Şir Nevayî'nin Mesnevilerindeki Zincirleme İsim Tamlaması Yapısı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (12), 733-744.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale Türk Dili ve Edebiyatı alanına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

**Destek
Teşekkür**

ve Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.
